

## DOSKOČIL, Zdeněk: V ŽALÁŘI A VYHNANSTVÍ. LADISLAV NOVOMESKÝ V ÉŘE STALINISMU A POSTSTALINISMU. Praha: Nakladatelství Lidové noviny – Historický ústav AV ČR, v. v. i., 2020. 487 s.

Vladimír Barborík

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2021.68.5.8>

ORCID ID: 0000-0003-2558-1537

Zdeněk Doskočil patří k tým príslušníkom strednej generácie českých historikov, ktorí sa venujú novším dejinám, predovšetkým druhej polovici 20. storočia. Pre práce viacerých z nich je charakteristická zmena perspektívy v porovnaní s predchádzajúcim výskumom, keď namiesto „usvedčovania“ prednovembrového režimu a jeho protagonistov kladú dôraz na analytickejšiu rekonštrukciu predmetu výskumu (výsledkom takéhoto prístupu bola napríklad mimoriadna monografia Jiřího Křesťana *Zdeněk Nejedlý*, 2013). Doskočilova rozsiahla publikácia *V žaláři a vyhnanství. Ladislav Novomeský v éře stalinismu a poststalinismu* je venovaná zhruba trinástim rokom života slovenského básnika. Už výstižný titul naznačuje, že ide o najtragickejšie obdobie Novomeského biografie, životnú i historickú etapu od začiatku päťdesiatych rokov do prvej polovice nasledujúceho desaťročia, dobu jeho politického pádu, kriminalizácie, vyšetrovania, odsúdenia a väznenia, ale aj o obdobie po prepustení, ale ešte pred návratom do verejného života.

Máloktorému zo slovenských politických a kultúrnych činiteľov 20. storočia bola venovaná taká pozornosť zo strany všeobecnej historiografie, dejín žurnalistiky a, samozrejme,

literárnej vedy, ako Ladislavovi Novomeskému. Domáca kultúra disponuje nielen niekoľkými dôkladnými edíciami jeho básnického diela, ale aj bohatými výbermi z publicistiky a korešpondencie. Obdobie, ktorému sa venuje Doskočil, je však špecifické a ostávalo do určitej miery bokom bádateľského záujmu, najmä ak ho porovnáme s inými etapami básnikovho života. Pramenná báza, z ktorej inak vychádzal výskum Novomeského diela i života, tu nie je k dispozícii. Poézia, ktorú písal vo vyšetrovacej väzbe, sa stratila, listov z väzenia adresovaných najbližšej rodine bolo málo a podliehali cenzúre, vo verejnom priestore publikovať nemohol. Pôvodnou intenciou toho, čo sa zachovalo ako pramenný materiál z päťdesiatych rokov, či už ide o archív alebo o verejné zdroje, nebolo podať svedectvo „o“ Novomeskom, ale „proti“ nemu, hoci dnes tieto dokumenty viac než o básnikovi svedčia o ich autoroch a proti nim. Z tohto času teda nemáme k dispozícii Novomeského subjektívny „hlas“, pretože za ten nemožno pokladať jeho vynútené priznania v účelovo upravovaných vyšetrovacích protokoloch. O tom, aké bolo náročné rekonštruovať aj nasledujúce obdobie po prepustení, sa zmieňuje sám autor knihy: „Po trpké zkuše-

nosti z éry stalinizmu básnik a jeho choť cílené ničili väčšinu písomností, ktoré obdrželi. Měli strach z toho, že by se dopisy mohly dostať do nepovolanych rukou, jež by zkomplikovaly život nejen jim, ale i dalším pisatelům“ (strana 246).

Sú aj ďalšie dôvody, prečo práve päťdesiate roky výskum Novomeského života skôr obchádzal, než vyhľadával. Trestné stíhanie komunistického politika komunistickým režimom nemohlo byť v centre záujmu normalizačnej historiografie, táto kapitola jeho života sa v oficiálnych biografiách odbavovala niekoľkými všeobecnými a neosobnými vetami o „kulte osobnosti“ a „vykonštruovaných procesoch“ bez konkrétnejšej výpovednej hodnoty (pomerne rozsiahly životopis v *Encyklopédii slovenských spisovateľov I* z roku 1984 venuje vyšetrovaniu a procesu jednu vetu: „Vo februári 1951 bol uväznený a r. 1954 na základe vykonštruovanej obžaloby odsúdený na desať rokov väzenia“, strana 464). Samotný Novomeský bezprostredne po rehabilitácii v prvej polovici šesťdesiatych rokov sa navzdory záujmu verejnosti k tomuto obdobiu z ľudsky pochopiteľných dôvodov podrobne a konkrétne vracat nechcel a na rozdiel od Gustáva Husáka ho osobne nevyužíval ako prostriedok legitimizácie pri návrate do politického života. Touto neochotou rekriminovat sa sa Novomeský líšil aj od väčšiny ďalších spoluobžalovaných v procese s buržoáznymi nacionalistami. Svoju skúsenosť s vyšetrovaním a väznením artikuloval prostredníctvom básní, v ktorých bol asi najotvorenejší, no tu už ide o poetickú licenci smerujúcu viac k zovšeobecneniu, k nadosobnej pravde, než ku konkrétne individuálnemu zážitku. Po roku 1989 sa bádateľský záujem pochopiteľne presunul kiným, dovtedy zamlčevaným a predovšetkým nekomunistickým obetiam päťdesiatych rokov.

V roku 2015 vyšla knižne z pozostalosti Štefana Druga, literárneho historika, ktorý pre poznanie života a diela L. Novomeského vykonal asi najviac, dlhšia práca *Väzeň vlastných súdruhov* venovaná básnikovým osudom v päťdesiatych rokoch. Doplnili ju štúdie Jána Gavuru a Zdeňka Doskočila. Aj preto možno povedať, že aktuálna práca českého historika

stavia na predchádzajúcom výskume a kontinuálne ho rozvíja. Veď práve on v predslove upozorňuje slovenskú literárnu vedu na podlžnosť voči odkazu Š. Druga, na strojopisný fragment rukopisu jeho nedokončenej práce o básnikových osudoch po rozbití republiky koncom tridsiatych rokov, pravdepodobne nadväzujúci na knihu *Dobrý deň, človek*, ktorý čaká na edičné spracovanie v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice. Nielen Novomeský je predmetom historického výskumu, ale aj samotný výskum Novomeského už má svoju vyše sedemdesiatročnú históriu (prvá monografia o jeho tvorbe, Reiselova *Poézia Laca Novomeského*, vyšla v roku 1946, nedlho po tom, čo básnik prekročil prah štyridsiatky). Z. Doskočil sa do radu predchodcov skôr začleňuje, než by mal ambíciu z neho vytrčať. Neprezentuje výsledky svojho výskumu ako „novú“ a celkom „inú“ pravdu. Patrí k bádateľom, ktorí viac než sebe slúžia svojej téme. Ale v niečom sa jeho pozícia podstatne líši od perspektívy autorov predchádzajúcich relevantných statí o Novomeskom – tu okrem Druga možno spomenúť spomedzi predstaviteľov slovenskej literárnej vedy výberovo Alexandra Matušku, Karola Rosenbauma či Stanislava Šmatláka. Časový odstup od doby a básnika v nej mu ponúka zásadne odlišnú perspektívu.

Na rozdiel od svojich predchodcov sa Z. Doskočil narodil až po Novomeského smrti. Väčšina tých, ktorí sa básnikovi výskumne venovali pred rokom 1989, ho poznala osobne a boli aktívnymi účastníkmi niektorých fáz spoločenského vývinu, v ktorých sa Novomeský angažoval. Zdieľali s ním – parafrázujúc básnikove slová – „vzduch oných čias“, vekový rozdiel medzi bádateľmi a predmetom ich výskumu bol dvadsať – tridsať rokov. Viacerí boli svedkami Novomeského perzekúcie, niektorí účastníkmi jeho propagandistickej diskreditácie, aby sa následne v rámci možností pričínili o návrat básnika do spoločenského života i jeho praktické zabezpečenie (zamestnanie, byt) a aby sa stali jeho kolegami v Ústave slovenskej literatúry SAV. Návrat k básnikovmu dielu a jeho osudom – aj k minulosti celej skupiny DAV – mal

572 v šesťdesiatych rokoch nielen poznávaciu, ale tiež spoločensko-rehabilitačnú funkciu a aktuálnu politickú brizanciu. Platilo to aj v nasledujúcich rokoch, keď bol Novomeského menom zaštitený nástup normalizácie v literatúre a literárnej vede. U nikoho z tejto generácie sa preto nemohla uplatniť tradičná objektivizujúca inštrukcia nabádajúca historika, aby si za svoj výskumný terén zvolil obdobie, ktoré nepozná z osobnej skúsenosti, podmienka založená na empirickej premise, že história začína tam, kde sa končí osobná pamäť. Z. Doskočil nároky takéhoto prístupu spĺňa, disponuje potrebným časovým odstupom od svojho predmetu i dobového kontextu. Pozoruhodné potom je, že aj tak ho s predchodcami spája citovo pozitívne zvnútornenie Novomeského osobnosti.

Ludsky živý záujem o básnika je v Doskočilovej knihe sprítomnený ako výsledok poznania a krytý dôkladnou výskumnou prácou. Zo súpisu prameňov, sekundárnej literatúry a poznámkového aparátu možno odhadnúť, čo predchádzalo napísaniu knihy. Je zrejmé, že autor disponoval širokou poznatkovou bázou a nie všetko, čo vedel, sa napokon zmestilo do výslednej verzie práce. Niečo sa zachytilo aspoň v poznámkach, mnohé pravdepodobne ani tam. S niektorými východiskami načrtnutými v úvode práce však možno polemizovať, respektíve sa pokúsiť o ich doplnenie. Keď na strane 9 autor píše, že „po listopadovom prevrate byl Novomeský svržen z falešného piedestalu, na nějž ho normalizátoři vyzdvihli“, pýta si toto všeobecné tvrdenie konkretizáciu a rozvedenie, podrobnejšie načrtnutie toho, ako malo ono „zvrhávajúce z piedestálu“ vyzeráť. Hoci sa deväťdesiate roky s Novomeským ako verejným činiteľom i básnikom míňali, zároveň nebol vhodný ani na to, aby sa v jeho osobe personalizovali všetky hriechy predchádzajúceho režimu a najmä normalizácie, veď v jej úplnom počiatku ho z verejného života vyradila choroba. No ani v prvom ponovembrovom desaťročí sa o Novomeskom rituálne nemlčalo: pri nedožitej deväťdesiatke sa konala konferencia, vyšiel z nej zborník – a napríklad v reprezentatívnej antológii slovenského politicko-spoločenského

myslenia *Slovenská otázka v 20. storočí*, zostavenej Rudolfom Chmelom a vydananej v roku 1997 vo vydavateľstve Kalligram, Novomeský početom článkov dominuje (je ich šesť, kým väčšina autorov je prezentovaná jedným-dvomi textami). Podobne keď Z. Doskočil píše o „letitém sporu o Novomeského“ (strana 9), ide o dramaturgicky pochopiteľný, no nie celkom výstižný pokus oživiť záujem o básnika. O spore sa dá hovoriť v desaťročí po Novomeského podmienenom prepustení z väzenia – prebiehal medzi oficiálnou, na objednávku moci vypracovanou interpretáciou básnika a slovenskými intelektuálnymi elitami –, ale inak mala táto osobnosť na rozdiel od väčšiny ďalších kľúčových politických a kultúrnych činiteľov slovenskej minulosti výnimočné postavenie konsenzuálnej autority s potenciálom skôr spájať, než rozdeľovať. Túto pozíciu nespochybnil ani výskum po roku 1989, hoci inak platia Doskočilove slová, že v tomto období „zájem o básnikovu osobu a dílo [...] spíše poklesl“ (strana 9). Špecifikou kapitolou je spôsob, akým Novomeského autoritu využila normalizácia. Podľa toho, čo autor v knihe naznačil, jeho ďalšie bádanie sa bude uberať aj týmto smerom.

Doskočilova kniha je aj rozprávaním, ktoré v zásade rešpektuje chronológiu diania. Nenarúšajú ho ani časté a vo vzťahu k predmetu i čitateľovi nevyhnutné kontextové digresie, ktoré majú dvojakú podobu. Venujú sa jednak celku Novomeského života a sú adresované najmä súčasnému českému čitateľovi, pre ktorého osobnosť protagonistu nemusí byť taká známa ako na Slovensku. Iný typ exkurzov sa týka dobových spoločensko-politických súvislostí, v prvom rade pojmu a histórie „buržoázneho nacionalizmu“. Autor ho dokázal priblížiť kompetentne, voči čitateľovi ústretovo a s vysokou mierou názornosti, a zároveň vývinovo ako proces transformácie pôvodne „ideovej úchyľky“ na trestný čin. Doskočilovi sa podarilo poskladať množstvo faktov do súvislostí a tie premeniť na celistvý a presvedčivo „vyrozprávaný“ príbeh zložený z dvoch protikladných pohybov: počiatočného „zostupu“ až „pádu“ a následného postupné-

ho „návratu“ („návratu domov“, „k svojim“ vo vecne rodinnom i symbolicky širšom spoločenskom význame). Základná osnova tohto rozprávania, jeho postupnosť od politickej degradácie cez zatknutie, vyšetrovanie, súd, rozsudok, podmienené prepustenie, nútený pražský pobyt až po rehabilitáciu a návrat na Slovensko, je pomerne známa. Prínos knihy spočíva v detailnej konkretizácii týchto udalostí, založenej na dôkladnej znalosti archívu, no najmä na autorovej schopnosti hierarchizovať a presvedčivo kontextualizovať materiálové východiská. Využil pritom tie okolnosti, ktoré jeho výskumu napriek vyššie zmierneným obmedzeniam priali: absenciu ideologických mantinelov, prístupnosť archívov, ale aj s postupom času stále vzácnejšiu príležitosť porozprávať sa s poslednými žijúcimi svedkami. Najdôležitejším je básnikova dcéra Elena Bútorová-Novomeská, s ktorou Doskočil urobil v rokoch 2010, 2018 a 2019 štyri rozhovory. Výber z nich v zredigovanej a autorizovanej forme by iste stálo za to publikovať. Cenným východiskom pre rekonštrukciu pražských spoločenských kontaktov podmienené prepusteného Novomeského sa ukázal byť aj dcérin pamätník, do ktorého slovom alebo kresbou prispeli mnohé známe osobnosti českého kultúrneho života, ľudia, ktorí sa nebáli formou návštevy vyjadriť solidaritu ostrakizovanému básnikovi. Nešlo o malé mená: Adolf Hoffmeister, Vladimír Holan, Zdeněk Seydl, Max Švabinský, Jan Werich...

Súčasťou monografie je aj básnická príloha, antológia Novomeského poézie reflektujúcej skúsenosť anatómy, vyšetrovania a väznenia (jadrom sú básne zo zbierky *Stamodtiaľ a iné*, doplnené o príležitostnú poéziu venovanú najbližším), ale aj veršov iných tvorcov, ktorými reagovali na básnikov osud v tomto období (Jána Smreka, Milana Rúfusa, no tiež moravského básnika Jiřího Veselského, ktorý mu roku 1958 dedikoval básň ako „väžňovi na slobode“). Príloha korešponduje s témou práce a vychádza v ústrety širšiemu čitateľskému okruhu, tým, pre ktorých je kniha prvou príležitosťou dozvedieť sa niečo o Novomeské-

ho živote a diele.

Doskočilova kniha je aj pokusom o psychologickú interpretáciu protagonistu. Zameranie na básnikovo vnútro pritom nebolo bez rizík. Mohlo ohroziť vecný, vedecký základ práce a presmerovať ju do priestoru publicistiky. V tomto prípade je však dôveryhodne motivované priznaným predvedeckým osobným zaujatím autora, ktoré sa stalo legitímnym a šťastným východiskom bádania. „Zápletku“ básnikovho vnútorného života Doskočil konštruje na základe predpokladu, ktorý načrtol v úvode práce ako jednu z možných odpovedí na otázku, prečo sa historiografia doteraz tejto fáze Novomeského biografie viac-menej vyhýbala. Pýta sa, „zda kořeny badatelského i publicistického nezájmu nespocívají také v jistých rozpacích, nebo dokonce ve skrytém despektu z toho, že se Novomeský ve vězení rychle psychicky zlomil a na rozdíl od Gustava Husáka nedokázal neohroženě čelit svým trýznitelům“ (strana 13). Škoda, že túto hypotézu nepodopiera konkrétnymi odkazmi na autorov či authority, ktoré by spochybňovali doterajšiu zhodu v prístupe k vyšetrovacej anabáze buržoázných nacionalistov. Husákov odpor je vo všeobecnosti považovaný za systémovú výnimku, správanie Novomeského a ostatných obvinených za naplnenie pravidla. Pregnantne to vyjadril Lubomír Lipták v doslove ku knihe Viliama Plevzu *Vzostupy a pády. Gustáv Husák prehovoril* (1991): „Z hľadiska systému, nie povahy a osobnosti Husáka, bolo ‚náhodné‘ aj to nesmierne zaškripanie v zabehanom stroji, že ‚nespolupracoval‘“ (strana 184). Ani medzi ďalšími intelektuálmi, ktorí sa počas normalizácie ocitli na okraji verejného priestoru v opozícii voči režimu, sa Novomeského správanie v čase vyšetrovania nehodnotilo s dešpektom, ale skôr ako ľudsky prirodzené. Svedčí o tom denníkový zápis estetika Mariana Várossa, parafráza slov Alberta Marenčina: „je čosi neľudské dokonca aj v Husákovej absolútnej nepoddajnosti v čase vyšetrovačiek; vraj iba teraz, dodatočne, sa ukazuje, že bol ľudskejším ‚posratý‘ Novomeský, lebo k prirodzenosti človeka patrí chránenie si holej existencie, aby raz mohol znova žiť v pl-

nosti“ (*Deň za dňom samota*, 2016, strana 182). Osobné väzby medzi Novomeským a Husákom znásobila aj skutočnosť, že boli súdení v jednom procese. Takáto nápadná mnohoaspektová „blížnosť“ priam vyzýva k porovnávaniu, v rámci ktorého sa Husákova schopnosť vzdorovať vyšetrovateľom stáva čímisi ako „metrom“. Ten sa potom podvedome uplatňuje aj pri hodnotení Novomeského správania v tejto krajnej situácii. V porovnaní s väčšinou iných obetí politických represíí päťdesiatych rokov, pri ktorých verejná mienka i historický výskum zachovávali prirodzený rešpekt voči extrémnej a ťažko objektivizovateľnej skúsenosti s rafinovanou brutalitou vyšetrovacích metód, naozaj mohol byť Novomeský ex post, hoci len implicitne, „konfrontovaný“ s individuálnym prípadom mimoriadnej odolnosti, vo svojej výnimočnosti pre niekoho až „neľudskej“.

Novomeského ľudský portrét je v Doskočilovej monografii kompatibilný s doteraz známym obrazom básnika. Autor otvorene priznáva hlboké vnútorné až citové zaujatie témou, teda predovšetkým osobnosťou svojho protagonistu: „Až příliš často jsem se při výzkumu i psaní dotýkal bolestných, krutých a tragických okamžiků a dilemat [...] Nejednou mi z nich bylo úzko a těžko na duši...“ (strana 17). Uvedomuje si skutočnosť, že skúmanie minulosti je vždy podmienené potrebami prítomnosti, no zároveň sa dôrazne vymedzuje voči aprioristickému „úkolovaniu“ histórie aktuálnou spoločenskou objednávku, snahám pod kepienkou vedy dať za pravdu dobovej emocionálnej klíme: „Pisateli této knihy není po chuti pojetí historie, jež s odstupem let příkře hodnotí činy předků a staví se do polohy černobíle uvažující, bohorovně soudící, bezohledně kritizující, nařvaně pranýřující a přísně trestající sudičky. Spíše je mu bližší [...] přístup, jenž se pokouší povznést nad hlediska dané chvíle a nehlásá konjunkturální jepičí pravdy, platné maximálně v den, kdy byly vysloveny“ (strana 17). Pri pokusoch vcítiť sa, teda aspoň hypoteticky rekonštruovať básnikovu vnútornú perspektívu, využíva Doskočil na niektorých miestach knihy aj fiktívny vnútorný monológ (strana 158). Český

historik tu nadväzuje na predchodcov – je pozoruhodné, ako práve pri Novomeskom bolo pre bádateľov lákavé venovať sa jeho vnútornému ustrojeniu.

Tento prístup, založený na priblížení sa k predmetu výskumu takmer až na úroveň stotožnenia sa s ním, uplatňuje Doskočil iba miestami, no práve tam v niečom nadväzuje na prácu Š. Druga. Ten v knihe *Dobrý deň, člověk*, najrozsiahlejšej práci venovanej Novomeskému, zvolenej vnútornej perspektíve prispôbil žánrový profil publikácie a materiálovo bohato dotované výsledky bádania nepretavil do odbornej monografie, ale do beletrizovanej biografie vedome zdôrazňujúcej subjektívny aspekt rozprávaného. Na rozdiel od Doskočila mal k dispozícii básnikovu korešpondenciu, výpovede mnohých ešte žijúcich svedkov a výsledky bohatej publicistickej aktivity Novomeského z medzivojnového obdobia. Už vyššie som zmienil, že zdroje, s ktorými mohol český historik pracovať, boli omnoho skromnejšie a mali špecifický charakter: situácia, v ktorej sa Novomeský ocitol, ho v styku s oficiálnymi inštitúciami celkom prirodzene musela viesť skôr k pragmatickému potláčaniu vnútorných motívácií a stavov než k ich priamočiaremu vyjadreniu. Aj preto bol Doskočil pri rekonštrukcii vnútorného sveta básnika viac odkázaný na domýšľanie na základe pravdepodobnosti než na prameňmi dotovanú faktografiu.

Pokusy o analýzu Novomeského osobnosti sa pravidelne, už od šesťdesiatych rokov, vracajú k otázke pretrvávajúcej „vernosti ideí“, ktorú básnik proklamoval aj po zlých osobných skúsenostiach s praxou jej napĺňania. Z. Doskočil na ňu odpovedá v súlade s väčšinou predchádzajúcich interpretácií. Pripomína, ako sa básnikove charakterové a povahové dispozície utvárali pod vplyvom rodinného zázemia, že boli výsledkom „prísnej luteránskej výchovy“ (strana 213), ktorá ho viedla k altruizmu, súcitu s trpiacimi, viere v dobro v človeku a vernosti myšlienkam pokroku a humanity. Ak však Novomeského porovnáme s ďalšími významnými komunistami, ktorých v pofebruárovej dobe stihol podobný osud, nebudú jeho postoje

v dobe po prepustení a rehabilitácii výnimočné. Presvedčenie o v zásade správnej myšlienke a jej nesprávnej dobovej konkretizácii väčšinu postihnutých komunistov sprevádzalo až do záveru šesťdesiatych rokov. Bez ohľadu na vnútorné motivácie bol tento prístup (ako navonok deklarovaný) pravdepodobne podmienkou návratu do verejného priestoru. Možno sa pýtať, či vylúčený a prenasledovaný komunista sa do neho mohol vrátiť aj inak než len ako rehabilitovaný a znovuprijatý komunista, či pre neho existoval aj iný spôsob ponúkajúci aspoň nádej na budúce verejné pôsobenie. Táto možnosť v rokoch po prepustení a pred rehabilitáciou iste nebola pre Novomeského bezvýznamná, veď iná cesta k očisteniu pošpinenej cti ani neexistovala. Aj Novomeský bol homo politicus, hoci iného razenia ako v súvislosti s ním často zmieňovaný Husák. Návrat do verejného života bol pre neho nielen obeťou, ale aj možnosťou znovu sa venovať tomu, čo bolo podstatou jeho života prinajmenšom od polovice dvadsiatych rokov.

Monografia Z. Doskočila je aj praktickým nadviazaním na tradíciu česko-slovenskej vzá-

jomnosti. Má ambíciu upozorniť českého čitateľa na slovenské, pri pohľade spoza Moravy nie vždy dostatočne viditeľné špecifiká, a slovenskému čitateľovi zasa ukázať jeho minulosť z českej perspektívy. Pokiaľ ide o čitateľa, je teda intencia publikácie dvojaká a dvojsmerná. Ide nepochybne o vedeckú prácu, to je zrejme už zo spôsobu, akým si autor vymedzuje predmet, vytvára kontext, ako pracuje so zdrojmi a do akej miery je oboznámený s výskumnou minulosťou svojej témy. Kniha však zároveň presahuje k laickému záujemcovi o novodobé kultúrne dejiny, vychádza mu v ústrety jazykom, príbehovým spracovaním témy, ale aj mierou citovej zaangažovanosti autora na predmete výskumu – a má čo povedať čitateľovi v oboch častiach bývalého Československa. Je pozoruhodné, do akej miery sa „český“ uhol pohľadu na L. Novomeského, uplatnený v Doskočilovej knihe, stáva kompatibilným so slovenskou perspektívou, ako plynule nadväzuje na výsledky domáceho výskumu a zároveň ich nesporne obohacuje. Som veľmi zvedavý na avizované pokračovanie monografie, ktoré by český historik chcel venovať záverečným rokom básnikovho života.